

Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi

May 19 Turkish Offensive and May 24 Ceasefire on Çanakkale Front

<https://doi.org/10.52792/tws.1089109>

Aslıhan KERVAN

Araştırma Makalesi

¹ Çanakkale Savaşları
Gelibolu Tarihi Alan
Başkanlığı

[ORCID: 0000-0002-5344-5797](https://orcid.org/0000-0002-5344-5797)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Aslıhan KERVAN

E-posta/E-mail:

aslihan_apa@hotmail.com

Geliş tarihi/Received:

16 Mart 2022

Revizyon talebi/Revision

Requested:

11 Nisan 2022

Son revizyon /Last revision:

23 Nisan 2022

Kabul tarihi/Accepted:

26 Nisan 2022

Atıf/Citation:

Kervan, Aslıhan. "Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3, no. 1 (2022): 32-50.

Özet

Çanakkale Kara Harekâtı, 25 Nisan 1915 tarihinde Müttefik Kuvvetlerin Gelibolu Yarımadası'nda Seddülbahir ve Arıburnu Kıyılarına asker çıkarmasıyla başlamıştır. Yarımadanın en güneyindeki Seddülbahir mıntıkası ana çıkarma alanı olup buradaki harekât 8'inci İngiliz Kolordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Tali bir çıkarma alanı olan Arıburnu çıkarması Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu (ANZAC) tarafından yapılmıştır. Arıburnu kıyılarına yapılan bu çıkarma 27'nci ve 57'nci Türk Alay'ları tarafından karşılanmıştır. Zorlu coğrafyanın hâkim yükseltilerine yerleşen Türk kuvvetleri Anzak Kolordusunu denize sürmek için 27 Nisan ve 1 Mayıs 1915 tarihlerinde tüm cephe hattı boyunca taarruzda bulunmuş fakat amaçlarına ulaşamamışlardır. 19 Mayıs Türk Taarruzu, kıyıda çıkarma yaptıkları dar bir alana kısırlanmış Anzak Kolordusunu denize dökmek için gerçekleştirilen son taarruzdur. Taarruz sonrası insansız bölgede kalan Türk yaralı ve şehitlerinin toplanamaması her iki tarafı da sıhhi ve vicdani sebeplerle rahatsız etmiştir. Hatlar arasında kalanların toplanabilmesi için yapılan görüşmeler neticesinde 24 Mayıs 1915 tarihinde Çanakkale Cephesi'nin tek resmi ateşkes anlaşması yapılmıştır. Bu çalışmada Kuzey Grup Komutanlığı'nın mevcudunun ¼'ünü kaybettiği 19 Mayıs Türk Taarruzu, ateşkesine giden süreç ve 24 Mayıs Ateşkesi Türk, İngiliz ve Avustralya kaynakları ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Cephesi, Kuzey Grup Komutanlığı, Arıburnu Muharebeleri, 19 Mayıs Türk Taarruzu, 24 Mayıs Ateşkesi

Abstract

The Çanakkale Land Operation started with the Allied Forces landing on the Seddel-bahr and Ari Burnu Coasts on the Gallipoli Peninsula on April 25, 1915. Seddel-bahr area at the far end of the peninsula was the main landing area and was carried out by the 8th British Corps. The Ari Burnu landing, a secondary landing site, was carried out by the Australian and New Zealand Corps (ANZAC). This landing on the shores of Ari Burnu was met by the 27th and 57th Turkish Regiments. Turkish forces, settled on the dominant heights of the difficult geography, attacked along the entire front line on April 27 and May 1, 1915, to drive the Anzac into the sea, but they could not achieve their goals. The 19 May Turkish Offensive is the last offensive to drive the Anzac, which was trapped in a narrow area where they landed on the shore, into the sea. The inability to gather the Turkish wounded and martyrs who remained in the no-man's land after the offensive disturbed both sides for health and conscientious reasons. As a result of the negotiations held to gather those who were left between the lines, the only official ceasefire agreement of the Gallipoli Front was signed on May 24, 1915. In this study, the 19 May Turkish Offensive, in which the Northern Group Command lost ¼ of its presence, the process leading to the ceasefire and the May 24 Armistice were tried to be examined in the light of Turkish, British, and Australian sources.

Key Words: Gallipoli Campaign, Northern Group Command, Anzac, 19 May Turkish Offensive, 24 May Armistice

GİRİŞ

Çanakkale Cephesi, doğuda Osmanlı ordularınca zorlanan müttefikleri Rusların yardım isteğine cevaben İngiliz ve Fransızlar tarafından açılmıştır. “İstanbul hedef olmak üzere Gelibolu Yarımadası'nın bombardımanı ve alınması”¹ planı üzerine başlayan donanma harekâtı 18 Mart 1915 tarihindeki Boğaz Muharebesi'nde başarısız olmuştur. Donanma harekâtı henüz tamamlanmadan donanmanın kara ordusunca desteklenmesi fikri doğmuştur. Müttefiklerin kara ordusunun komutanı General Ian Hamilton tarafından geliştirilen planla Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarılmıştır. Plana göre; asli çıkarma kuvveti, 8'inci İngiliz Kolordusu, Seddülbahir'in beş koyuna çıkmıştı, bu kuvvetler hâkim tepeyi aldıktan sonra kuzeye hareket ederek Arıburnu'na çıkarılan Anzak birlikleri ile birleşip Kilitbahir Platosu'na yönelecek ve Boğazı koruyan istihkâmların arkalarından işgal edilmesi suretiyle kıyı topları susturulmuş olacak ve böylece donanmanın Boğazı geçmesi sağlanacaktı. Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nun Z kod harfli Arıburnu Bölgesine yaptığı çıkarma tali bir çıkarmaydı.

Müttefiklerin, 25 Nisan 1915 sabahı başlayan Kara Muharebeleri'nde tayin edilen “ilk gün hedefleri” güneyde Alçıtepe ve Arıburnu bölgesinde Koçaçimentepe idi. Ancak mayıs ayı ortalarına gelindiğinde bu hâkim tepeler, hala uzak birer hedefti. Müttefik Kuvvetlerin kısa sürede biteceğini düşündüğü harekât, inatçı Türk kuvvetlerince karşılanmıştı. Müttefikler, Seddülbahir bölgesinde İngiliz ve Fransızlar, Arıburnu bölgesinde Anzaklar olmak üzere iki farklı muharebe sahasında mücadele etmekteydi ve her iki cephede de bir açmaza girmişlerdi. Tüm planlarını *kısa sürede zafere* ulaşacaklarına inanarak² yaptıklarından yıpratıcı ve durağan mevzi muharebesine dönen çatışmalar Müttefikler devletleri, buraya önemli ölçüde kaynak ayırmak konusunda zorlamaya başlamıştı. Müttefik Kuvvetler Komutanı General Hamilton, mayıs ayı başında anavatanından “elindeki cephane sayısını harcama hesaplarını yapması ve cephane ikmalinin güçlüğü” konusunda uyarıcı bir telgraf alınca gelecek kaygısıyla yüz yüze gelmişti.³ Donanmanın Boğazı zorlamasına yardım etmek için kıyılara çıkarılan ve Türk istihkâmlarını geriden işgal etmesi planlanan ordu henüz boğazın sularını görememişti. Churchill, de Robeck ve Fisher arasında ise “donanmanın Boğaz'a tekrar saldırması” tartışılmaktaydı.⁴ Planlananın ve sanılanın aksine Çanakkale Harekâtı'nın kısa zamanda ulaşılacak bir zaferle sonuçlanmayacağı anlaşılmaya başlanmıştı.

Akdeniz Seferi Kuvvetleri kıyılarda sıkışıp kalmıştı. Balkanlar çıkarma yapıldıktan sonra beklenen tepkiyi göstermemişti, Bulgaristan ve İtalya ilgisizliğe devam ederken Ruslar da Karadeniz'de Türklere karşı harekâta bulunmamıştı. Boğaza girmeyi başaran Müttefik denizaltılar, Marmara Denizi'ndeki Türk sevkiyatını kesintiye uğratmayı başarsalar da tamamıyla

¹ Dardanelles Commission, *First Report: Presented to Parliament by Command of His Majesty*, (London: Published By His Majesty's Stationary Office, 1917): 21.

² Harekât, donanmanın kısa sürede İstanbul'a ulaşacağı üzerine planlanmış, buraya gönderilecek kuvvetlerin kısa sürede zafere kavuşacağı düşünülerek dikkatli planlamalar yapılmamıştı. Lord Kitchener'in, Ordu Levazım Dairesi Başkanı'nın, Çanakkale'ye yola çıkarılan 29'uncu İngiliz Tümeni'nin insan, hayvan ve malzeme konusunda ikmal sorunlarının nasıl çözüleceği sorusuna cevabı “Başarılı olurlarsa (ihtiyaçları olmaz) istemeyeceklerdir, başarısız olurlarsa sahip olamazlar.” idi (If they are successful, they won't want it. If they fail, they shan't have it.). Bkz: Sir George MacMunn, *Behind The Scenes In Many Wars*, (London: John Murray, 1930): 124 – 125.

³ Ian Hamilton, *Gallipoli Diary Vol I* (London: Edward Arnold, 1920): 197.

⁴ Martin Gilbert, *Churchill*, çev. Süha Sertabiboğlu, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013): 366 – 368.

engelleyememişlerdi. Hamilton, muharebelerin daha ilk ayında umutsuz bir durumdaydı ve tüm harekâtı şöyle eleştirmektedir;

Boğaz'ı önce Donanma zorlayacaktı, biz seyredecektik; sonra Donanma ve Ordu yan yana hareket edecekti; bugün ise açılan yeni sayfada orijinal plan Lord Kitchener'in bana sunduğundan çok farklı hale geldi ve istediğim her takviye ile Lord Kitchener'i çok zor durumda bırakıyorum.⁵

Muharebelerin ilk ayında cephede oluşan bu çıkmazı aşmak için farklı planlar doğmaya başlamıştı. Anzak Komutanı Korgeneral Birdwood, düğümü çözecek harekâtın Anzak cephe hattının solundan yapılmasını önermişti.⁶ Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı da Gelibolu Harekâtı'nın başlamasıyla özellikle Balkan devletlerinden umulan ve fakat henüz gerçekleşmeyen beklentileri dile getirerek anavatandan takviye kuvvet istemekteydi. General Hamilton, 17 Mayıs'ta İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'e Çanakkale'deki düğümü çözmek için iki seçenek önermekteydi; Ruslar Boğaz'a bir çıkarma yapar ya da Yunanistan veya Bulgaristan Türklere karşı savaşa girerse bir kolordu takviye kuvvete ihtiyaç vardı. Eğer diğer devletlerden beklenen gerçekleşmezse var olan durumun değişmesi için kendisine iki kolordu kadar daha kuvvet gönderilip gönderilemeyeceğini sormuştu.⁷ Savaş Bakanı cevabında yarımada'daki ordunun başarısızlığı durumunda iki muharebe sahasını⁸ desteklemenin zorluğuna dikkat çekip, İngiliz hükümetinin yarımadayı tahliye etmekle ilgili bir karar verebileceğini dile getirmişti.⁹

Anzaklar, Arıburnu'nda güneyden kuzeye Keltepe, Kanlısirt, Quinn Mevziisi, Pope Tepesi, Yüksesirt, Cesarettepe, Serçe Tepe, Balıkçı Damları hattında, küçük dere yataklarının oluşturduğu vadiler ve sırtlarla bölünmüş arızalı bir arazide tutunmaya çalışıyorlardı. Bu mevzilerdeki siper hatları henüz birleştirilmemişti ve bunlar ancak yan ateşlerle korunmaktaydı.¹⁰ Donanma toplarının koruması altında, deniz kıyısında yerleştikleri alan oldukça dardı ve denize sürülmemek için - Hamilton'un emriyle- *kazarak* mevziilerini güçlendirmişlerdi.¹¹ Mühimmattan temiz suya, tüm sevkiyat, kıyıdaki iskelelerden; tüfek, makineli tüfek ve topçu atışlarına açık dar alanda gerçekleştirilmekteydi. Bu dar arazide tutunmaya çalışan Anzak birlikleri, Türk tarafının 27 Nisan ve 1 Mayıs'ta tüm cephe hattında gerçekleştirdikleri taarruzlara direnmeyi başarmışlardı. Karakter olarak daha sonra gerçekleştirilecek olan 19 Mayıs Taarruzuna benzeyen bu taarruzlarda da amaç, cephe hattı boyunca bir hücumla, düşmanı kıyıbaşında sıkıştırdığı kara parçasında tutunduğu yerden sökmek ve gerisindeki denize kadar sürmektir. Çıkarmanın ilk haftasında, 1 Mayıs'taki taarruz

⁵ Ian Hamilton, age, 230.

⁶ Lord Birdwood, *Khaki and Gonn*, (Great Britain: Ward, Lock & Co Limited, 1942): 268

⁷ Ian Hamilton, age, 232. General Hamilton'ın yayınlanan günlüğünün 11-22 Mayıs 1915 tarihleri arasındaki bölümünü, aslında Lord Kitchener'e de gönderdiği planının özeti olan "two corps or an ally", *iki kolordu veya bir müttefik* başlığı altında vermiştir. Ayrıca bkz; Br-General C. F. Aspinall-Oglander, *Military Operations Gallipoli Volume II*, (London: William Heinemann, 1932): 6.

⁸ Batı Cephesi ve Gelibolu Cephesi.

⁹ C. F. Aspinall-Oglander, age, 7.

¹⁰ Benzer şekilde aynı dönemde Türk tarafının da hala siper tahkimatıyla uğraşmakta olduğu görülmüştür. Bkz: *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs Türk Taarruzu Cilt 1*, (Ankara: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, 2020): 19 – 23.

¹¹ Bununla ilgili Şubat 1919'da yarımadayı ziyaret eden Avustralya Tarih Heyeti'ne mihmandarlık yapan Zeki (Soydemir) Bey'in, Charles Bean'e "O kadar çok toprak çıkarıyorlardı ki; Avustralyalıların İstanbul'a kazarak ulaşmaya çalıştıklarını düşündüm"¹¹. demesine neden olmuşlardı. Bakınız; C. E. W. Bean, *Gallipoli Mission*, (Canberra: Australian War Memorial, 1952): 182.

neredeyse tüm gün ve tüm gece sürmesine ve bazı noktalarda başarılı olmasına rağmen amaca ulaşamamış, düşman kuvvetleri siperlerinden sökülememişti.

Türk tarafı Arıburnu bölgesindeki çıkarmaları 27'nci Alay ve hemen arkasından 19'uncu Tümen'e bağlı 57'nci Alay karşılamış, hâkim tepelerin Anzak kuvvetlerince işgaline engel olmuştu. 25 Nisan'dan itibaren muharebelerde verilen zayıat sayısı 20.000'i bulmuştu.¹² Mayıs ortasına gelindiğinde bölgedeki Türk birlikleri 19'uncu Tümen, 27, 33, 64 ve 125'inci Alaylar, 20'nci Alay'ın 3'üncü Taburu ve 5'inci Tümen idi.¹³ Kara muharebelerinin ilk günlerinden itibaren cephe de çarpışmakta olan 27, 33 ve 64'üncü Alaylar 12 Mayıs'ta 1000'er ikmal eriyle takviye edilmişti.¹⁴ 16'ncı Tümen, cepheye alındıktan sonra birliklerin ikmali ve düzenlenmesi sağlanmıştı. Mayıs ayı ortasında, 17 Mayıs'ta, cephe hattı sağ kanat müfrezesi (19'uncu Tümen), merkez müfrezesi (5'inci Tümen) ve sol kanat müfrezesi (16'ncı Tümen) olmak üzere üçe ayrılmıştı.¹⁵

Harbiye Nazırı Enver Paşa, 11 Mayıs'ta muharebe sahasına gelmişti. Enver Paşa, yarımada da tüm muharebe sahalarını teftiş etmiş, Çanakkale'ye geçerek Müstahkem Mevkii Komutanlığını da ziyaret etmişti.¹⁶ 11 Mayıs'taki cephe ziyaretinden sonra 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders'e gönderdiği 13 Mayıs tarihli emrinde geçen, "Kuzeydeki muharebe durumu son döneminde görünüyor. Bu durumun uzun süre devamı mümkün değildir. 2'nci Tümen gelince ve yakın mesafeden topçu ile iyi hazırlanırsa Tanrı'nın izni ile kesin sonuç sağlanır." şeklindeki ifade Türk 5'inci Ordu Karargâhının tüm cephe hattı boyunca düşmanı denize dökmek için bir taarruz kararı vermesinde etken olmuştur.¹⁷ 12 Mayıs'ta İstanbul'dan yola çıkıp 14 Mayıs'ta yarımada ya ulaşan ve Sarafım Çiftliği'nde Ordu emrinde bekleyen 2'nci Tümen de 19 Mayıs Taarruzu için Kuzey Grup Komutanlığı emrine verilmişti.

Avustralya Tarih Heyeti'nin 1919 yılı Şubat ayında yarımada ya ziyareti esnasında, heyetin yazılı sorularını yanıtlayan Kazım (İnanç) Paşa¹⁸, 19 Mayıs Taarruzuyla ilgili soruya verdiği aşağıdaki cevapla Türk Karargâhının iki cephe de muharebe etmekten kurtulmak amacıyla olduğunu açıklamıştır:

Arıburnu'ndaki durum tarihte benzeri olmayan bir durumdu. Karşılıklı siperler birbirine çok yakındı, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolorduları hattı da denize çok yakındı. Bu yüzden Türklerin onlardan önce ilk adımı atıp taarruza geçmesi daha iyi olacaktı. Eğer bu taarruz başarılı olursa 4-5 kadar tümen boşa çıkar ve Seddülbahir'le uğraşmaya müsait hale gelebilirdi. Siperlerin yakınlığı bir sürpriz taarruz yapmak açısından avantajlıydı.¹⁹

Türk 5'inci Ordu Karargâhının 19 Mayıs Taarruzu için daha önce iki defa -27 Nisan ve 1 Mayıs tarihlerinde- başarısız olmuş bu planı uygulamasının nedenlerinden bir diğeri de müttefiklerin Arıburnu'ndan Seddülbahir Cephesi'ne kuvvet kaydırması sonucu Arıburnu'nda Anzak kuvvetlerine karşı sayı üstünlüğü avantajını kullanmak istemeleriydi. 19'uncu Tümen Komutanı

¹² *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, s. 33.

¹³ Age, 265.

¹⁴ Age, 71 – 74.

¹⁵ Age, 266.

¹⁶ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt II. Kitap, (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2012): 116 – 117.

¹⁷ Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi V. Cilt II. Kitap, 117. Ayrıca bkz; Fahrettin Altay Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, *Çanakkale Hatıraları 2.Cilt*, Yay. Haz. Metin Martı (İstanbul: Arma Yayınları, 2002), 23.

¹⁸ Muharebeler esnasında 5'inci Ordu Kurmay Başkanı.

¹⁹ C. Bean, age, 357.

Yarbay Mustafa Kemal Bey de 11 Mayıs tarihinde Kuzey Grup Komutanlığı'na “Arıburnu'ndaki düşmanı bir an önce denize dökmek lazımdır. Bunun için; Arıburnu kuvvetlerini ağır topçu ile ve bir tümen taze kuvvetle takviye etmek îcab eder. Boğaz'ın emniyetle muhafazasından emin olmak için düşmanın celp edebileceği tahmin edilen yardım kuvvetine karşılık Kabatepe bölgesinde kuvvetli ordu ve genel ihtiyat bulundurmak gereklidir.” demektedir.²⁰

19 MAYIS TÜRK TAARRUZU

16 Mayıs'ta Anzak Karargâhı, Türk hatlarında 19, 16 ve 5'inci Tümenlerle 33'üncü Alay'ın varlığından haberdardı. Korgeneral Birdwood'un istihbarat subayı Binbaşı Villiers-Stuart'ın bir top mermisi patlamasında ölmeden önce günlüğüne girdiği son bilgiye göre; Türk hatlarında 15-20.000 kadar asker vardı.²¹

Aslında İstanbul'dan gelen taze kuvvet 2'nci Tümen'in de katılımıyla Kuzey Grubu Komutanlığının mevcudu Anzak kaynaklarına göre 42.000²²e Türk tarafına göre 50.000²³e yükselmişti ki; böylece Türk tarafının mevcudu Anzakların mevcudunun iki katını geçmişti. Her iki taraf da iki farklı muharebe sahasında çarpışmanın zorluğuyla mücadele ederken, Türk tarafı bunlardan birini kapatabilmek için, 19 Mayıs'ta Arıburnu'nda Anzakları denize dökmek amacıyla tüm cephe hattında aynı anda başlayacak genel bir taarruza hazırlanmaktaydı. Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa tarafından gizli ibaresiyle tümenlere gönderilen taarruz emrinde muharebelerin birinci döneminin bittiği, “sahilin dik ve daracık bir kısmında donanmasının korumasında sıkışık kalmış” düşmanı tamamen denize atmak için muharebelerin ikinci dönemine hazırlandığı vurgulanmaktaydı.²⁴ Taarruz, 19 Mayıs sabaha karşı 3.30'da başlayacak, kuzeyden güneye 19'uncu, 5'inci, 2'nci ve 16'ncı Tümenlerle en güney uçta 77'nci Alay aynı anda hücumla kalkacaktı.²⁵ Anzak Kolordusu'nun Arıburnu çıkarmasından itibaren Türk cephe hattının sol kanadında, Kanlısirt bölgesinde, muharebe hattında olan 27'nci Alay, kolordu ihtiyatı olmak üzere geriye, Çataldere'ye, çekilirken yerini 16'ncı Tümen'e bırakacaktı.²⁶ 33 ve 125'inci Alaylar da 16'ncı Tümen emrine verilmişti.²⁷ 2'nci Tümen ise ancak 18 Mayıs akşam saatlerinde muharebe sahasında olacak ve cephe hattına girebilecekti.²⁸ Tümenler kabaca kuzeyden güneye, taarruz istikâmetleri; Cesarettepe, Merkeztepe, Kırmızısirt ve Kanlısirt olmak üzere düşmanı denize dökmek üzere taarruz edecekti. Taarruz, ağırlık sıkleti Merkeztepe ve Kırmızısirt'ta, 5'inci ve 2'nci Tümenlerde olmak üzere yapılacaktı. 2 ve 16'nci Tümenler, muharebeye yeni katılan taze kuvvetlerdi, 19'uncu Tümen muharebelerin başından beri buradaydı ve 5'inci Tümen ise mayıs ayının başında cepheye gelmişti.

²⁰ Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1, 32 – 35.

²¹ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II* (Queensland: University of Queensland Press, 1981): 136.

²² C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 135; Lord Birdwood, age, 265.

²³ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1*, s 308.; “43 taburda 42.112 mevcut, toplam 50.000”; Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, 128.

²⁴ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1*, 266

²⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5384, Dos.H11, Fih.1-16a; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1*, 292 – 293 .

²⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5338, Dos.H6, Fih1-7a. 27'nci Alay, 18 Mayıs günü tekrar 19'uncu Tümen'e katılmıştır. Bkz; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1*, 296.

²⁷ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1*, 278

²⁸ Age, 270.

II. Kirte Muharebesi öncesinde Müttefiklerce Seddülbahir'e alınan Anzak birliklerinin Arıburnu'na geri dönmeye başladığı Türk tarafınca 17 Mayıs'ta fark edilmişti ve 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, Kuzey Grup Komutanlığına, bir an evvel taarruz edilmesini tavsiye etmekteydi.²⁹ Gerçekten de 16 Mayıs'tan itibaren 1. Hafif Süvari Tugayı, Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı ve 2. Avustralya Piyade Tugayı Seddülbahir'den geri dönmeye başlamıştı. Bu birliklerin geri gelişiyile Anzakların muharebe gücü -18 Mayıs günü- 12.540'ı tüfekli 17.356 kişi ve 43 topa ulaşmıştı.³⁰ Anzak Kolordusu cephe hattında kuzeyden güneye şöyle sıralanmıştı; en kuzeyde Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı, cephelerinin sol merkezinde 4'üncü Avustralya Tugayı ile 1'inci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, cephelerinin sağ merkezinde 1'inci Avustralya Tugayı ve en güneyde 3'üncü Avustralya Tugayı.³¹

Türk tarafı taarruzun, baskın şeklinde sessiz-sedasız, süngü hücumuyla başlamasını amaçlamıştı. Askerlerin taarruz öncesi sıcak yemek yemesi sağlanmaya çalışılmış, taarruz öncesinde yeterli cephane, su gibi ihtiyaç malzemelerinin ikmalin yapılması istenmişti. Subaylar özellikle üzerlerinde harita ve resmi evrak taşımaması yönünde uyarılmıştı.³² Muharebe sahasına yabancı 2'nci Tümen'den taarruz öncesi subay ve askerlerinin araziye tetkik etmesi ve askerlerini dinlendirmesi istenmişti.³³ Subayların apolet ve kılıçlarını almamaları, gerekirse tüfek, bomba ve kasatura ile donanabilecekleri de emirlere eklenmişti. Emirlerde, askerlerin dere yataklarından uzak durup, düzlükte hücum etmeleri de önemle vurgulanmıştı.³⁴ Düşmanın denize dek sürülmesi amaçlanmış, ilerleyen hatların denize hâkim siperleri tutarak düşmanı telef etmesi emredilmişti. Düşman siperlerine girilinceye değin aydınlatma tabancası kullanılmayacaktı.³⁵ Taarruz, ele geçirilen düşman mevziileri yoğun ateşle tutularak ilerletilecekti. Emir beklemeden takip ateşiyle mevziiler ele geçirilecek, mitralyözler zapt olunan yeni mevziilere girerek takip ateşine devam edecekti. Cephane ikmali için kumandanların cephaneyi çatışma hattının en yakınına kadar ulaştırılması emredilmişti. Türk kuvvetlerinin düşman siperlerine girmesini takiben topçu birlikleri, düşman hatlarının gerileri ile denize yakın tahkimatı ateş altına alacaktı. Böylece düşmanın takviye alması da engellenmiş olacaktı.³⁶

Türk tarafı baskın tarzında bir taarruzla tüm cephe hattında hücum ederek düşmanı gafil avlamayı planlarken bir tesadüf sonucu taarruzun sürpriz faktörü de ortadan kalkmıştı. Canopus'un Boğaz'dan yapılan kruvazör atışlarına vereceği cevabı yönlendirmek üzere Gökçeada'dan havalanan Teğmen Thomson, yarımada üzerinde uçarken, Akbaş Limanı'nda indirilmekte olan kuvvetlerle Türk cephe hattının gerisindeki vadilerde toplanmış birlikleri fark etmişti. 18 Mayıs akşamüstü Anzak Karargâhı, taarruz hazırlığından haberdar edilmiş ve gerekli önlemler alınmaya başlanmıştı.³⁷

²⁹ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1 271, 276.

³⁰ C. Bean, *The Story of Anzac*, Vol II, s 139.

³¹ C. F. Aspinall-Oglander, age, s 18; C Bean, *The Story Of Anzac*, Vol II, s 148-149.

³² *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, s 293, 299-300, 304.

³³ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-28.

³⁴ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-27a; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, s 302-304.

³⁵ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-28.

³⁶ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, s 305-308.

³⁷ C. Bean, *The Story of Anzac*, Vol II, s 137-138.

Türk tarafında muharebe hattında, sırasıyla 19'uncu, 5'inci, 2'nci ve 16'ncı Tümenler kuzeyden güneye konuşlanmıştı. Yarbay Mustafa Kemal Bey komutasındaki 19'uncu Tümen Haintepe ile 5'inci Tümen'in taarruz sahası olan Boyun noktası arasındaki araziye taarruz edecekti. 64'üncü Alay Cesarettepe'den Haintepe üzerine; 57'nci Alay 64'üncü Alay'ın solunda Boyun noktası ile Kömürkapı Deresi arasına Kömürkapı Deresi istikametinde taarruza kalkacaktı. 27 ve 72'nci Alaylar genel ihtiyatta tutulmuştu.³⁸ Yarbay Hasan Basri Bey komutasındaki 5'inci Tümen; 14'üncü Alay'la Merkeztepe'nin kuzeydoğusunda Boyun noktasına, 13'üncü Alay'la Merkeztepe'ye taarruz etmek üzere hazırды, 15'inci Alay Çataldere'de ihtiyattaydı.³⁹ Muharebe sahasına en son alınan Yarbay Hasan Askeri Bey komutasındaki 2'nci Tümen muharebe hattının merkez solunda, 125 rakımlı Tepe ile Kırmızısırt bölgesinde; 5'inci Alay kuzeyde tümenin sağ kanadında ve 1'inci Alay güneyde tümenin sol kanadında olmak üzere muharebeye katılacaktı, 6'ncı Alay ihtiyatta tutulmuştu.⁴⁰ Hattın en güneyindeki Albay Rüştü Bey komutasındaki 16'ncı Tümen Kanlısırt ve güneyinde karşısındaki düşman mevziilerine; 47'nci Alay kuzeyde ve 48'inci Alay güneyde Yeşil Tarla'nın kuzey kenarı istikametinde taarruza kalkacak, 125'inci Alay tümen ihtiyatında kalacaktı.⁴¹

Arıburnu bölgesinde Kabatepe civarında Semerlitepe'de iki sahra ile 10,7'lik iki mantelli top, Çamtepe'nin güneyinde 15'lik iki kısa top, 87 Rakımlı Tepe'de bir batarya, Zeytinlik'te bir batarya ve 12'lik bir obüs bataryası mevcuttu. Palamutluk'taki 10,7'lik mantelli takım Yassıtepe'ye alınması emredilmişti.⁴² Türk tarafının elinde dağ ve sahra topları mevcut olmakla birlikte bunların da mühimmatı azdı.

18 Mayıs günü, çıkarmadan beri en sessiz anlardan biri yaşandı, tüfek sesleri tek tük duyulmaya başlanmıştı. Taarruz emrini alan tümenler gerekli hazırlıkları yerine getirmekteydi. Makineli tüfek ve topçu birlikleri kendilerine gösterilen mevziilere yerleştirilmekteydi. Bunun yanında 64 ve 57'nci Alaylar birer fedai müfrezesi hazırlamakta idi. Taarruz başlayınca 57'nci Alay'ın fedai müfrezesi Korku Deresi'nde cepheden kaçacak düşman askerlerine pusu kurarken, 64'üncü Alay'ının fedai müfrezesi sahile inerek Arıburnu iskelesini zapt etmeye çalışacaktı.⁴³ Bu hareket tarzından 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey'in tüm cephe hattında başlayacak taarruzun başarılı olmasıyla en çok sayıda düşman kuvvetinin imha edilmesini amaçladığı ve iskeleyi kullanılmaz hale getirerek Anzakların takviye almasının engellenmek istediği anlaşılmaktadır.

Taarruzdan bir gün önce haberdar olan Anzaklar, sabaha karşı 03.00'te Türk kuvvetlerini beklemeye başlamıştı. Kırmızısırt ve Alman Subayı Sırtı arasındaki Gedikdere'de hareket halindeki 5'inci Tümen'e ait süngüler ay ışığı altında parlayınca, karşı hattaki 4'üncü Tabur tarafından farkedilmişti.⁴⁴ Aynı anlarda 2'nci Tümen ve 16'nci Tümen Kırmızısırt ve Kanlısırt'ta vadilerden

³⁸ Atase Arşivi, BDH Kls.5384, Dos.H9, Fih.1-17; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, 292 – 293.

³⁹ Age, 299.

⁴⁰ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-27a; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, 302.

⁴¹ Age, 307-308.

⁴² Age, 312, 316.

⁴³ Atase Arşivi, Kls.5384, Dos.H11, Fih.1-16a; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 1, s 298.

⁴⁴ C. Bean, *The Story of Anzac*, Vol II, 140 – 141.

sırtlara doğru hücumla kalkmaktaydı. Tüm hat boyunca süngü hücumuna kalkan Türkler, kendilerini bekleyen Anzak tüfek ve makineli tüfeklerine karşı koşmaktaydılar.

19'uncu Tümen, hattın en kuzey ucunda Cesarettepe'de iki alayıyla 64'üncü Alay cephenin sağında ve 57'nci Alay solunda olmak üzere muharebeye girecekti. Taarruz başlarda beklendiği gibi gelişti. 57'nci Alay sessizce ilerleyen askerler, önce Anzakların ilk hatlarını, sıçan⁴⁵ yollarını işgal etmişti. Düşmanın siper hatlarına girmeyi başaran 2'nci Tabur sol kanatta -girmeleri taarruz öncesi men edilen- Kömürkapısı Deresi'ne yaslanmıştı. Benzer şekilde 1'inci Tabur da ilk siper hattına ilerleyebilmişti.⁴⁶ 19'uncu Tümen, taarruzun ilk aşamasını tamamlamış, taarruzun ikinci aşaması için diğer kuvvetlerin hücumlarının tamamlanmasını beklemeye başlamıştı.⁴⁷

5'inci Tümen, Merkeztepe'de askere sıcak yemek yedirmek suretiyle hücumla hazırlanmıştı. 13'üncü Alay, Merkeztepe'deki mevziyi 15'inci Alay'dan teslim alarak buradan hücumla kalkacaktı. Alay'ın bahsedilen mevziyi teslim alması, mevziye giden yolun darlığı ve cephe hattındaki 14'üncü Alay'ın da aynı zamanda bu yoldan taarruz mevziisine gitmek üzere geri alınması sebebiyle gecikmişti. Taarruz saatinde hücumla hazır halde bekleyen 13'üncü Alay'ın taburları 3'üncü Tabur cephe hattında, 2 ve 1'inci Taburlar ihtiyatta olmak üzere mevzi gerisinde hazırlanmıştı. Hücumla 3'üncü Tabur başlatacaktı.⁴⁸ İki tarafın cephe hattı arasındaki insansız bölge 35 ila 250 metre arasında değişmekteydi. Dar bir cephe hattında bir alay kuvveti sıkışık bir vaziyette hücum için toplanmıştı. Her ne kadar taarruz emredildiği gibi sessizlik içinde 03:30'da Alay'ın 10 ve 11'inci Bölüklerinin hareketiyle başlamışsa da ilerlemesi kısa sürede durmuştu. 10'uncu Bölük, düşman siperlerine girmiş ve düşmanla süngü mücadelesine tutulmuşlarsa da mevziilerinin karşısındaki makineli tüfekler yüzünden büyük zayıflık vermişlerdi. 3'üncü Tabur Kumandanı Binbaşı Reşit Bey ile birlikte bölük ve takım kumandanlarının çoğu yaralanmıştı yahut şehit olmuştu. Kırmızısırt'tan, 2'nci Tümen cephesinden, düşman hattına yapılan ateşler hücumla etmekte olan askerlerimizi de etkilemekteydi. Tümen Komutanı'nın Merkeztepe'nin zaptı için ısrarlı emirlerine karşılık taarruzun ilerlemesi mümkün değildi. Siperden kafasını çıkaran asker vurulmaya başlamıştı.⁴⁹

2'nci Tümen, 18 Mayıs akşamı 21:00 sularında, hücumla kalkacakları siper hatlarına alınmıştı. Kırmızısırt bölgesinde iki tarafın cephe hatları arasında 80 ila 250 metre mesafe vardı.⁵⁰ Baskın tarzında taarruzla hazırlanan askerlere 02:30 sularında süngü tak emri verilmişti. 1'inci Alay'ın 1'inci Taburu -Plevne Taburu- siperlerinden taarruzla kalkar kalkmaz şiddetli bir ateşle karşılaşmıştı. Taburun subaylarından bazıları askeri harekete geçirmek ve liderlik etmek için henüz siperlerden tırmanırken şehit olmuştu. Düşman ateşi o kadar yoğundu ki henüz siperlerden çıkamadan vurulup siperin içine düşenler olmuştu.⁵¹

⁴⁵ Türk askerleri siperlerin İtilaf kuvvetlerine tarafına yakınlığına göre en yakın olanına "sıçan yolu" ve "avcı hendekleri" geride olanlara "irtibat hendekleri" adlarını vermişlerdir. Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşı'nda Psikolojik Harekat Faaliyetleri ve Koşullar, Aileni Özlemeyin mi?*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2014, 161

⁴⁶ Atase Arşivi, BDH Kls.5384, Dos.H5, Fih.1-17a; 1-18.

⁴⁷ Atase Arşivi, BDH Kls.5384, Dos.H5, Fih.1-19a.

⁴⁸ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-2; 1-2a.

⁴⁹ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-4a; 1-3; 1-5; 1-5a; 1-6.

⁵⁰ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-28a.

⁵¹ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-29.

16'ncı Tümen, 2'nci Tümen'in güneyinde-solunda Kanlısırt-Yeşil Tarla arasında 47 ve 48'inci Alaylarla taarruz emri almıştı.⁵² 16'nci Tümen'in Kanlısırt'taki taarruzu da benzer bir şekilde karşılanmıştı. 48'inci Alay'dan düşmanın bazı siperlerine ulaşıldıysa da 47'nci Alay cephesindeki makineli tüfek ateşinden diğer Türk birliklerinin yaşadığına benzer manzaralar yaşamıştı.⁵³ Burada Anzakların 3'üncü Taburu'nun makineli tüfeği tutukluk yapmış böylece birkaç Türk askeri Anzak siper hattına yaklaşip içeriye ateş etme fırsatı bulmuş olsa da siperlere girmeyi başaramadılar.⁵⁴ 16'nci Tümen'in takiben hücumu kalkan cephenin en güney ucundaki 77'nci Alay'da farklı bir sonla karşılaşmadı, düşman siperlerinin önündeki dikenli tellere ulaşabilen askerler, tüfek ateşiyle helak olmuştu.

Türk askerlerinin, özellikle taarruzun sıklet merkezinde, üzerlerine koştuğu ateş gerçekten korkunçtu zira Anzak Kolordusu, Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni'nin makineli tüfek bölüklerini taburlardan ayırıp, iki subay komutası altında toplamıştı. 25 Nisan günü Arıburnu'na çıkarılan ve ilk andan itibaren dirençli bir Türk savunması ile karşılaşan Anzak Kolordusu, henüz siper hatlarını birleştirmeyi başaramamıştı. Arızalı arazide oluşturmaya çalıştıkları mevziilerini ve cephe hatlarındaki boşlukları korumaya almak için Yükseksırt'tan Steele Mevzisine kadar 12 adet makineli tüfek yerleştirilmişti.⁵⁵ Türk tarafının sıklet merkezinde, Yükseksırt, Pope Tepesi, Quinn, Courtney ve Steele Mevzilerinde makineli tüfekler ateşleri birbirlerini örtecek şekilde konumlandırılmıştı. Sırtlar arasındaki dere vadilerinden hücumu kalkan ve taarruzun sıklet merkezini oluşturan 2'nci ve 5'inci Tümen askerlerini, bu makineli tüfekler karşılamıştı. 2'nci Tümen'in askerleri yarımada yeni gelmişti. Araziyi tanımayan bu askerler gece taarruzunda kendilerini bekleyen Anzak ateşine karşı çaprazlama ilerlerken hayatta kalanlar siperlerine geri dönmeye ya da insansız alanda çalılıklarda siper almaya çalışmaktaydı.⁵⁶

2'nci Tümen'in 1'inci Alay cephesinde 1'inci Taburla başlayan taarruz, siperden çıkamadan vurulup düşen askerlere rağmen devam ettirilmekteydi. Başta askerlerin önünde taarruzu ilerletmeye çalışan bölük subayları olmak üzere zayıf giderek artmakta idi. Alay Komutanı Yarbay Talat Bey bile yaralanmıştı. Siperden çıkıp insansız bölgede vurularak yaralananlar da siperlere geri dönmeye çalışmaktaydı. Siperler yaralı ve şehitlerle, irtibat yolları hücumu kalkmak için sırasını bekleyen askerlerle dolmuştu. 1'inci Alay'ın helak olan taburlarını ihtiyattaki 6'ncı Alay takip etmeye başladı. 6'ncı Alay'ı tüfek ve makineli tüfek yanında düşmanın topçusu da karşılamıştı. Taarruzun başarıya ulaştığına dair bir emare görülmemekle beraber Türk siperlerinin içi ve önü de yaralı ve şehitlerle dolmuştu. Hücumu devam edemeyen askerlerin de düşman ateşinden korunacakları siperlere geri dönmeye çalışması ve subayların çoğunun muharebe dışı kalması kaosa neden olmaya başlamıştı.⁵⁷ Dehşetli ateş karşısında taarruzun ruhu ve gücü zamanla söndü. Saat 08.00 sularına kadar devam ettirilen taarruz, kendilerini bekleyen düşmanın şiddetli ateşiyle durdurulmuştu. Sadece 1'inci Alayın zayıfı 28 subay ve 1800 asker idi.⁵⁸

⁵² Atase Arşivi, BDH Kls.5367, Dos.H1, Fih.1-22a.

⁵³ Atase Arşivi, BDH Kls.5367, Dos.H1, Fih.1-23a; 1-24.

⁵⁴ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 142.

⁵⁵ C. Bean, age, s 153.

⁵⁶ C. Bean, *Gallipoli Mission*, s 358. Kazım Paşa, 1919'da bu taarruz esnasında Anzak askerlerinin nişancılıkta ve makineli tüfek kullanımındaki değerlerinin anlaşıldığını söyleyecekti.

⁵⁷ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-29; 1-29a; 1-31.

⁵⁸ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H7, Fih.1-32.

5'inci Tümen'in taarruz eden alaylarından 13'üncü Alay 2884 mevcut ile başladığı hücumdan 541 mevcudla çıkabilmişti. Taburlarda toplam subay sayısı 10'a düşmüştü. 100 kadar asker ile bir subay da alay hattından uzak ve tahkimi zor bir mevziide mahsur bulunmaktaydı.⁵⁹ 16'ncı Tümen'den 47'nci Alay'ın zayıyatı ise toplam 614 kişi idi.⁶⁰

Aslında saat 05.00 sularında taarruzun başarısız olduğu anlaşılmıştı⁶¹, siperler arasında yer yer 200 metreye çıkan insansız bölge, yaralı ve şehit Türk askerleri ile dolmaya başlamıştı. Siperlerin başlarında, ilerlemeyen taarruza rağmen askerlerine liderlik yapmaya çalışan subaylar, askerleri siperden çıkıp, hücumla geçmeye cesaretlendirirken düşüp ölmekteydiler.⁶² Bu esnada şafağın ilk ışıklarıyla beraber hedef tayini yapabilen Türk topçusu da taarruza ateşiyle katılmıştı. Anzaklar da aynı şekilde karşılık verince Kanlısirt ve Kırmızısirt şarapnellere dövülmeye başlanmıştı.

Gün doğarken taarruzun tüm cephe hattı boyunca başarısız olduğu anlaşıldıysa da saat 10:00'a kadar Türk tarafının müteakip hücumları devam etti.⁶³ Arka arkaya dalga dalga süren hücumlarda önemli bir başarı elde edilememişti. Muhtelif mevziilerde birkaç Türk askeri Anzak siperlerine girmeyi başardılarsa da sonları, insansız bölgede düşen silah arkadaşlarından farklı olmamıştı. Alaylarda ve taburlarda komuta edecek subay kalmamış bölükler çavuşlarla, onbaşılara teslim edilmeye başlanmıştı.⁶⁴ Cephe hattından gelen taarruzun devam edemeyeceği şeklindeki haberlere binaen, tümen komutanları kuvvetlerden tuttıkları hatları tahkim etmelerini, yaralı ve şehit sayılarına dair bilgileri istemişlerdi. Cepheye dağılan, karışan ve başsız kalan birliklerin derhal düzenlenmesi ve askere nizam kazandırılması en çok vurgulanan emirdi. Emirlerde harap olan siperlerin de bir an evvel tamir edilmesi istenmişti. Türk tarafının bu zayıf anında diğer bir endişesi düşmanın karşı bir taarruzda bulunmasıydı.

Anzak Komutanı Birdwood, taarruz sabahının ilk ışıklarında 1. Avustralya Tümeni'ni komuta eden Tuğgeneral Walker'a Keltepe'den, bir karşı taarruz başlatılıp başlatılmayacağını sormuştu. Mevziideki komutan Albay MacLagan, top ateşi altında bir taarruza sıcak bakmamıştı. Üst kademe subaylar arasında karşı taarruz fikri tartışılmış ve Genel Karargâh'tan fırsat doğarsa saldırıya geçilmesi yönünde emir geldiyse de genel bir taarruz yapılmadıkça herhangi bir toprak kazanımı sağlanamayacağı düşünüldüğü vazgeçilmişti.⁶⁵

19 Mayıs sabaha karşı saat 03:30'da başlayan Türk taarruzu yaklaşık yedi saat devam etmiş, Türk Kuzey Grubu Komutanlığı Karargâhının müteakip hücumlarda başarısız bir taarruzda ısrarcı olması Anzaklarca, cephe hattındaki subayların üst komuta kademesini yanlış bilgilendirdiği şeklinde yorumlanmıştı. Anzaklar Türk tarafınca cephe gerisine gönderilen askerlerin düşman siperlerine girdikleri ve hatta bazılarını işgal ettiklerine dair abartılı raporlar yüzünden Türk Kuzey

⁵⁹ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-9.

⁶⁰ Atase Arşivi, BDH Kls.5367, Dos.H2, Fih.1.

⁶¹ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 157.

⁶² Avustralya Tarih Heyeti'ne mihmandarlık yapan Zeki Bey, Bean'e, muharebeler esnasında 57'nci Alay'ın, 1'inci Tabur'unda görev yaptığını belirtip, 19 Mayıs Taarruzuna katılmasa da sonrasında arkadaşlarından duyduğu olayı aktarır; 19 Mayıs öncesi taburuna altı genç subay atandığını, bu subayların beşinin taarruz gecesi, Pope Tepesi'nde, askerlere örnek olmak için siperlerinden çıktıkları esnada vurularak şehit olduklarını anlatmıştır. Bakınız; C. Bean, *Gallipoli Mission*, s 59.

⁶³ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-7a

⁶⁴ Atase Arşivi, BDH Kls.5292, Dos.H8, Fih.1; Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-7a

⁶⁵ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, 163-164.

grubu Komutanlığı Karargâhının taarruzu bir an evvel nihayetlendirmek için takviye birliklerle desteklediğini sanmıştır.⁶⁶ 5'inci Ordu Komutanı General Liman von Sanders ise günlüğünde 19 Mayıs Taarruzunda İtilaf kuvvetlerinin ilk hattının kırıldığı ve ikincisine girildiği ama güçlü savunma karşısında başarı elde edilemediğini ifade etmiştir.⁶⁷ Aslında Türk taarruzu başarıya yaklaşamamanın yanında Türk askerlerinin yaşadığı kıyım öylesine büyüktür ki; hücumun siperlerine ulaşmasının mümkün olmadığını anlayan Anzak askerleri güvenliklerini hiçe sayarak siperlerinden dahi çıkıp ateş etmiş, ateş hattında bir yer karşılığında, birbirlerine para teklif etmeye başlamışlardır.⁶⁸

Anzak Kolordusu, 19 Mayıs Taarruzunun önemini ve büyüklüğünü güneş doğduktan sonra cephe hatları arasında yatan yüzlerce yaralı ve şehit askeri gördükten sonra idrak edebilmişti. Bu taarruz, o zamana dek Arıburnu'nda yaşanan en büyük çaplı muharebe olmuştu. Türk tarafı, Anzaklardan tamamen kurtulmak için dört tümenle saldırmıştı. 50.000'e yakın insan gücüyle taarruza geçen Kuzey Grubu Komutanlığı, mevcudunun neredeyse ¼ 'ini kaybetmişti; 3.420 şehit, 6.064 yaralı.⁶⁹ Anzak Kolordusu, taarruz boyunca, 1361 sahra topu, 143 obüs ve 1410 adet dağ topu mermisi, 948.000 adet tüfek-makineli tüfek mermisi sarf etmişti.⁷⁰ Anzakların zayıyatı ise 160 ölü, 468 yaralı idi.⁷¹

Taarruzun ardından, 5'inci Türk Ordusu Komutanı Liman von Sanders, taarruzun başarısızlığıyla ilgili, düşmanı küçümsemekten kaynaklı hatasını kabul etmiştir. Sanders günlüğünde, taarruzun başarısızlığının bir diğer nedeni olarak sayıca ve mühimmatça eksik olan topçu desteğini göstermiştir.⁷² Benzer şekilde Kara Muharebeleri'nin ilk gününden itibaren Arıburnu'nda muharebe eden 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik (Aker) Bey de tüm taarruzun “bazı önemsiz başarılarından başka” başarısız olduğundan bahsederek, Türk tarafının bu takviye kuvvetlere 25 Nisan günü sahip olsaydı Anzak Kolordusu'nu denize dökebileceğine ve Arıburnu'ndaki cepheyi nihayete erdireceğine dair kanısını dile getirmiştir. Lakin karaya çıktıktan sonra “kazma küreğe sarılan” Anzak Kolordusu tutundukları hattı artık “mükemmelleştirmişti”. Yarbay Şefik Bey'in taarruzun başarısızlığı ile ilgili gösterdiği diğer bir sebep, Liman von Sanders gibi, eksik topçu desteğidir. Aslında iki komutanın da vurguladığı eksiklik; mühimmat eksikliğidir. Şefik Bey, başarısızlığı, artık “müstahkem mevzii muharebesine dönmüş” mücadelelerde dik açılı ateş kabiliyetine sahip topçu kuvvetinin olmamasına bağlamıştır. Şefik Bey çarpışmalarda yaşanan bu dönüşümü şöyle açıklamıştır;

Kazma küreğin muharebelerde oynadığı rol, burada da yüksek tesirini göstermişti. Bu basit aletlerin meydana getirdikleri siperlerin savunucularını piyade hücumlarından önce kaideden

⁶⁶ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 157. Bu görüşü doğrular nitelikte Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, 2. Cildinde birlik ceridelerinde “Düşman siperlerinin işgal edildiğine” dair ifadeler bulunmaktadır. Bkz; *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 2*, s. 15, 20, 34, 43, 86.

⁶⁷ Liman von Sanders, *Five Years in Turkey* (Annapolis: The Williams & Wilkins Company, 1928): s 76.

⁶⁸ Atase Arşivi BDH-5292-H7-1-31. Anzak siperlerindeki durum oldukça ateşliydi, askerler “fire step” ateş basamağında yer almak için birbirleriyle mücadele ediyor, arkadaşlarına Türklere ateş edebilme fırsatı için para teklif ediyorlardı. Bakınız; C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 155.

⁶⁹ *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi V. Cilt II*, s 137.

⁷⁰ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, 162; Lord Birdwood, age, s 265.

⁷¹ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 161. Avustralya Resmi Tarihi'nin yazarı Bean'e göre -belki biraz romantik bir yaklaşımla- Türkler tarafından Arıburnu'ndaki tepelere verilen isimler bu muharebenin hikayesini anlatır. Lone Pine “Kanlısirt” olmuştur, Johnston's Jolly “Kırmızısirt”, Pimple yanındaki insansız bölge “Şehitler Tepesi”, Sykes ve Rossiter'in bataryalarının olduğu Plugge's Plateau “Hain Tepe”.

⁷² Sanders, age, s 76.

dik mahrekli sıkı ve ağır bir topçu ateşiyle ezmek lazım gelirdi. Fakat ne talihsizlik ki, elimizde basık mahrekli olmalarından dolayı siperlerin içindekilerine hiç tesir yapamayan miktarı az sahra ve dağ topraklarından başka topraklarımız yoktu. Bunların da mermilerinin azlık sıkıntısı; gün geçtikçe artıyordu. Bu sebepten idi ki, Avusturalyalıların müstahkem mevzilerinin içindeki taze kuvvetlerle takviye edilmiş savunucuları hiç ezilmemiş olduğundan şiddetli ve yalayıcı tüfek ve makineli tüfek ateşleri karşısında piyade hücumlarımız sonuçsuz kalmış ve ağır kayıba neden olmuştu.”⁷³

Müttefikler, Avustralyalıların 19 Mayıs Taarruzu esnasında şehit subaylardan edindikleri haritalar sayesinde Akdeniz Seferi Kuvvetleri'nin o güne dek kullandığı kusurlu haritaları düzeltme ve yenileme fırsatı bulmuşlardır.⁷⁴

ATEŞKESE GİDEN SÜREÇ

19 Mayıs akşamına gelindiğinde ara bölgede iniltileri duyulan yaralılar vardır. Avustralya Resmi Tarihi'nin yazarı Charles Bean 19 Mayıs günü şahit olduğu manzarayı şu sözlerle anlatmıştır: *Bu korkunç alandan, çaresiz ve yardım umudu olmadan, ölmekte olan ya da yaralı bir adamın, bulutsuz bir gökyüzünde parlayan güneşin altında sessizce yatarken acı içinde sağına soluna dönmesi veya yavaşça cennete uzatılan bir kol hareketi dışında hiç ses gelmiyordu.*⁷⁵

Yaralıların toplanması ve ölülerin gömülmesi konusu iki tarafın da gündeminde olmakla birlikte ateşkes talebinin kimden geldiği hususunda, taraflar kaynaklarda birbirini işaret etmektedir. Avustralya Resmi Tarihi'ne göre ateşkesin önemli bir başrolü Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni'nden istihbarat subayı ve çevirmen Yüzbaşı Aubrey Herbert idi.⁷⁶ Yüzbaşı Aubrey Herbert'in yayımlanmış günlüğünde ateşkesin ilk talep edeni olarak Türkler gösterilmektedir. Herbert'in günlüğünde paylaştığı, 19 Mayıs gününde Yarbay Andrew Skeen'in “beyaz bayrak taşıyan bir Türk'ü vurdukları ve Herbert'in gidip özür dilemesi gerekebileceği” konusundaki anısı, ilk beyaz bayrağın, ateşkes talebinin Türk tarafından gelmiş olabileceğini göstermektedir lakin bu konuyla ilgili kaynaklarda başka bir bilgiye rastlanmamıştır.⁷⁷ Günlükte bu özürün dilenip dilenmediğine dair bir bilgi de yoktur. Ian Hamilton'ın Türklerin bu talebini reddetmesi üzerine Herbert, kendisinin Korgeneral Birdwood'dan Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı'nı ikna etmek yüz yüze görüşmek üzere izin aldığını aktarmaktadır. Aubrey Herbert, 20 Mayıs'ta Ian Hamilton ile yapacağı görüşmeye Korgeneral Birdwood imzalı “Hamilton'ın izniyle, ölü ve yaralıların toplanması için geçici bir ateşkes düzenlemek üzere yarın karşısındaki kuvvetlerin komutanı ile temasa geçmeyi önereceği” şeklindeki mesajla gitmiştir.⁷⁸

20 Mayıs'ta Yüzbaşı Herbert General Hamilton'la görüşürken muharebe sahasında şahsi çabalarla askerler arasında, gayri-resmi bir ateşkes vuku bulmuştur. Türk kaynaklarında bu gayri-resmi ateşkesten; talebin 20 Mayıs günü Anzaklardan geldiği, Merkeztepe'de düşman tarafından

⁷³ Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay, *Çanakkale Hatıraları 1.Cilt*, Yay.Haz. Metin Martı (İstanbul: Arma Yayınları, 2005): s 280-281.

⁷⁴ C. F. Aspinall-Oglander, *age*, s 20. Ayrıca bakınız; James Robert Rhodes, *Gallipoli* (Kent: Pimlico, 1999) s 220. Bu konuda Türk tarafının ön muharebe hattındaki subaylarını, üzerlerinde harita taşımamaları konusunda uyardığı emirler mevcuttur.

⁷⁵ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, s 161.

⁷⁶ *Age*, s 165.

⁷⁷ *Mons, Anzac and Kut By an MP*, Ed. By Edward Melotte, (Great Britain: Pen&Sword Military, 2009): s 84.

⁷⁸ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915

Kızılhaç bayrağının gösterildiği şekilde bahsedilmektedir.⁷⁹ Kuzey Grubu Komutanlığı bu talebe olumlu yanıt vermiş, 13'üncü Alay'ın da Kızılay bayrağı çıkarmasına ve şehitlerin gömülmesine izin vermiştir.⁸⁰ Bunu üzerine üç doktora eşlik eden Anzak sıhhiye erleri Kızılhaç bayraklarıyla öne çıkınca 13'üncü Alay 3'üncü Tabur tabibi Avni Efendi insansız alana gönderilmiş, yaralı ve ölülerin toplanması için ateşkes teklifine yazılı bir talep iletilmesi istenmiştir.⁸¹

Türk kaynaklarında kısaca bahsedilen bu gayri-resmi ateşkes Avustralya resmi tarihinde ayrıntılandırılmıştır; Anzaklara esir düşmüş Türk askerlerinden Merkeztepe'de, Gedikdere bölgesinde eski bir ileri karakol siperinde yaralı Türk askerleri olduğunu öğrenen 1'inci Avustralya Tugayının Komutanı Albay Owen bu askerlere ulaşmak için Kızılhaç bayrağı çektirmiştir. Türk tarafının da Kızılay bayrağı göstermesiyle ateş kesilmiş, teskereciler siperlerden çıkarak çalışmaya başlamıştır. Bu gayri-resmi ateşkes, yaralıların kurtarılması için tek fırsat olmuştur. 1. Avustralya Tümeni'nin Komutanı Tuğgeneral Harold Walker⁸² da olaya şahit olmuş, insansız bölgeye gelerek yaralıların taşınması esnasında Türk subaylarla sohbet etmiştir. Tuğgeneral Walker, Türk tarafının ölü askerlerden tüfek toplamaya başladığını görünce ateşkesi son vermiştir.⁸³ Avustralya resmi tarihinin anlatımından farklı olarak İngiliz resmi tarihi, Anzak subayların, teskerecilerin gerisinde Türk mevzülerinde silahlı kalabalıklar gördüğünü, bir hile ile Türklerin yeni bir taarruz başlatacağından endişe ederek gayri-resmi ateşkesi son verdiğinden bahsetmektedir.⁸⁴ Akşam saatlerinin yaklaşması ve karanlıkta şüpheli hareketlerin tespitinin zorlaşması da düşünülerek Esat Paşa'nın emri üzerine ateşkes isteği varsa, detayların görüşülmesi için ertesi sabah bir temsilci gönderilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Korgeneral Birdwood'un ateşkesle ilgili "*Eğer ölülerini gömmek için bir ateşkes istiyorlarsa 21 Mayıs sabahı 10.00-12.00 arasında bir subayın teslim bayrağıyla Kabatepe'de olması*" şeklindeki mesajını Avustralya Tümeni'nden Teğmen R. J. A. Massie, Türk tarafına iletmıştır.⁸⁵ Böylece ateşkes, resmen, Anzak Komutanı Korgeneral Birdwood tarafından dile getirilmiş ve ateşkes müzakerelerini başlatan taraf -istemeden de olsa- Anzaklar olmuştur.

Üst komuta kademesi ateşkes yapılıp yapılmaması konusunda uğraşırken insansız bölgedeki yaralılarından bazıları kendi çabalarıyla siperlerine dönmeye çalışmaktaydı. Siperlere yakın bölgedeki şehit bedenleri de Türkler tarafından siperlere çekilmek suretiyle defnedilmekteydi. Lakin insansız bölgede kalan ve sıcak havanın etkisiyle hızla çürümeye başlayan bedenlerden yayılan koku her iki taraf için de zor olan siper hayatını çekilmez hale getirirken kokunun çektiği sinekler de salgın hastalık riskini doğurmuştu. Anzaklar açısından ise sıkışık kalabalıklarında temiz su sıkıntısı çekerken mayıs ayı sıcaklığı altında bir salgın, baş edilebilecek bir sorun değildi. Fiziki şartların yarattığı rahatsızlığın yanı sıra anlaşıldığı kadarıyla yaşama şansı olan yaralıların ölümüne terkedilmesi de tarafların vicdanlarında büyük bir ağırlık oluşturuyordu. Türk tarafının, yaralı silah arkadaşlarına yardım edip şehitlerini gömmek istediği tahmin edilebilirken Anzakların ise kullandıkları patlayan

⁷⁹ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-11a.

⁸⁰ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 2, (Ankara: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020): s 144.

⁸¹ Atase Arşivi, BDH Kls.5314, Dos.H2, Fih.1-12a.

⁸² Lord Birdwood, age, 263.

⁸³ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II.*, s 165-166. Aslında Kızılhaç bayrağı ilk gösterildiği anda Türkler tarafından vurulmuştur. Sonradan Türk siperlerinden fırlayan bir haberci, bayrağın vurulmasıyla ilgili özür dilemiştir.

⁸⁴ C. F. Aspinall-Oglander, age, 21.

⁸⁵ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915; Aspinall-Oglander, age, 21.

mermilerin açtığı yaraları görmekten rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır.⁸⁶ Muharebe sahasında, her iki tarafın askerlerinin, kurtulma ihtimalleri olan yaralıların ölüme terkedilmesi konusundaki üzüntüleri belki de muhriplerin kendi gelecekleriyle ilgili aynı durumu yaşamaları ihtimalinden kaynaklanmaktaydı.

Bu süreçte her iki tarafın da diğer bir endişesinin, ateşkes çabası adı altında bir aldatmaca yapılması ihtimali olduğu anlaşılmaktadır. Türk tarafını, taarruzda verilen onca zayıtın ardından dağılmış, zayıflamış ve birbirine karışmış kuvvetlerinin, bir Anzak karşı taarruzu söz konusu olursa, çok zor durumda kalacağından endişe ederken Anzak tarafında ise bazı Türk esirlerin taarruzun devam edeceğine dair beyanları korku yaratmıştır.⁸⁷

Aubrey Herbert günlüğünde, Ian Hamilton'la görüşmesinden bahsederken bize Genel Karargâh'ın ve karar vericilerin bakış açısına dair önemli ipuçları vermektedir. Herbert'e göre; Hamilton Yunanistan'ın durumunu, Bulgaristan ve İtalya'nın savaşa girme olasılıklarını değerlendirip, böyle bir ortamda ateşkes isteyen taraf olmanın politik açıdan çizeceği imajı düşünmektedir. Anlaşılan Hamilton, ateşkes talebinde bulunan tarafın dünya kamuoyunda zayıf görüneceğini düşündüğünden ateşkese karşı olmamakla birlikte "ricacı"⁸⁸ tarafın Türkler olması gerektiği fikrindedir. Hamilton, saydığı sebeplerle müzakere teklifini karşı taraftan beklemeyi uygun bulmuş, böyle bir teklif gelmesi durumunda Korgeneral Birdwood'a ölülerin gömülmesi konusunda izin vermiştir.⁸⁹

Sonuçta 21 Mayıs günü Türk tarafından Esat Paşa imzalı bir belge ile Korgeneral Birdwood'un 20 Mayıs tarihli mesajına cevap verilmiş ve ateşkes görüşmelerini yürütmek için Binbaşı Ohrili Kemal Bey'in görevlendirildiği bildirilmiştir.⁹⁰ Ohrili Kemal Bey, Anzak Karargâhında ateşkes için Yarbay Skeen ile görüşürken, Aubrey Herbert de Anzak tarafının teminatı olarak Türk tarafında ağırlanacaktır.

Ateşkes görüşmeleri konusunda iki tarafın komutanlarının yayınlanan günlüklerine bakıldığında "ricacı taraf" olmak ve itibar kaybı konusundaki hassasiyetleri dikkat çekmektedir. General Hamilton, 22 Mayıs'ta, masasında, Liman Paşa'nın ateşkesle ilgili rızasını içeren mektubunu bulmuştur. General Hamilton, 5'inci Türk Ordu Kumandanının ateşkese rıza gösterirken, söz konusu yaralı ve ölümler Türkler olduğundan, görünüşü kurtarmaya çalıştığını ifade etmiştir. Bununla birlikte ateşkese "o cesur adamlar saygın bir defni hak ettiğinden" olumlu yaklaşmıştır.⁹¹ Ateşkes teklifinin kimden geldiği hususunda, 5'inci Türk Ordusu Komutanı Liman von Sanders,

⁸⁶ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, 162.

⁸⁷ Age, 164.

⁸⁸ Ian Hamilton, age, 239. Herbert'in Hamilton'a sunduğu karşı tezler ise şöyledir; "yaralıların boş yere susuzluktan ölmesine izin vermek kabul edilebilir değil, Türkleri yendik, onlara bu lütfu vermek, sonrasında bizim kaybettiğimiz bir durumda onlardan bu lütfu istemek için bir avantaj yaratabilir; sağlık ve temizlik açısından ateşkes bir ihtiyaç ve ateşkes çağrımız, Türklerle bizim Almanların iddia ettiği gibi zalim olmadığımızı göstereceği gibi Doğu'da da iyi bir izlenim yaratacaktır". Bkz; *Mons, Anzac and Kut By an MP*, 87.

⁸⁹ C. F. Aspinall-Oglander, age, 20.

⁹⁰ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915; Fahrettin Altay Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, *Çanakkale Hatıraları 2.Cilt*, 26. Binbaşı Ohrili Kemal Bey, 3'üncü Kolordu/Kuzey Grubu Harekât Şube Müdürüdür.

⁹¹ Ian Hamilton, age, 46.

günlüğünde, Birdwood'un 20 Mayıs'ta iletilen mesajını aktarmıştır. Liman Paşa'ya göre “İngiliz Mevzi Komutanı (Birdwood) silahlı çatışmaya kısa bir ara vererek ölümlerini gömmek” istemiştir.⁹²

Hazırlanan ateşkes taslağı Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa tarafından Liman von Sanders'e ve Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood tarafından General Hamilton'a sunulmuştur. Ateşkes müzakerelerinin ilk taslağını gören Ian Hamilton, taslak karşısında dehşete düşmüştür. Korgeneral Birdwood'a, Almanların bunu dünyaya duyurması durumunda Müttefik Kabinelerinin de dehşete düşeceğini ve itibardan düşen Türk komutanının (Esat Paşa) kendi askeri itibarı için Birdwood'un itibarını zedelemeye çalıştığını yazmıştır.⁹³ Birdwood, Ian Hamilton'a yaptığı açıklamada Esat Paşa ile kurulan iletişimde doğan karışıklık için üzüntüsünü belirterek, yanlış çeviriyi suçlamıştır.⁹⁴

General Hamilton'ın, ateşkesin taslak metninde şiddetle karşı çıktığı konu Türk tarafının, Müttefik donanmasının hareketleri ile ilgili istekleridir. Türk tarafı, müttefik donanmasının ateşi altında kalma ihtimalinden çekinerek donanmanın ateşkes süresi boyunca Arıburnu açıklarında - kıyıdan 5 km açıkta- beklemesini, kıyı ile gemiler arasında haber getirip götüreceği bir istimbote hariç sevkiyat gerçekleştiren her türlü su üstü aracının hareketlerine ara vermesini istemiştir. Türk tarafının bu şartları, Ian Hamilton tarafından derhal reddedilmiştir. Türk tarafına defnedilecek ölümlerin Türkler olduğu tekrar tekrar hatırlatılarak denizdeki faaliyetlerin aynen devam edeceği bildirilmiştir. Yaralıların insancıl sebeplerle bir an evvel kurtarılması konusunda istekli olsalar da defnedilmeyi bekleyen ölümlerle kurtarılmayı bekleyen yaralıların Türkler olduğu konusu müzakereler esnasında Binbaşı Kemal Bey'e defaatle hatırlatılmıştır.⁹⁵ Yarbey Fahrettin (Altay) Bey, donanmayla ilgili maddenin çıkarılması hakkında, müzakereleri yöneten Yarbey Skeen'in, ateşkes süresince herhangi bir geminin cepheye yanaşmayacağına dair teminatını kabul etmiştir ve bu madde anlaşmadan çıkarılmıştır.⁹⁶

24 MAYIS ATEŞKESİ

Çanakkale'de 8,5 ay boyunca devam eden Kara Muharebeleri sırasında yaşanan tek resmi ateşkes, 24 Mayıs günü Arıburnu'nda yapılmış olup 07:30-16:30 saatleri arasında gerçekleşmiştir. 13 maddeden oluşan ateşkes antlaşması Kurmay Yarbey Fahrettin Bey⁹⁷ ve Yarbey Andrew Skeen tarafından imzalanmıştır.⁹⁸ Anlaşma gereğince kurulan defin heyetleri; iki kurmay subay, iki tabib subay, iki çevirmen ve beyaz bayrak taşıyan 100'er kişiden oluşmuştur. Türk tarafını 19'uncu Tümen Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ile 16'ncı Tümen Kurmay Başkanı Yüzbaşı Nazım Beyler temsil etmiştir. Seçilen tabib subaylar ise 19'uncu Tümen Baştabibi Kolağası Hüseyin Hüsnü Bey

⁹² Liman von Sanders, age, 76.

⁹³ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915.

⁹⁴ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915. 22 Mayıs tarihli belgedeki tam ifade şöyledir; “I cannot tell you how extremely sorry I am that I should have been so stupid and made such a mess of communications with Essad Pasha.”

⁹⁵ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915. Aynı belgede ayrıca Genel Karargâha, müzakereleri yürüten Binbaşı Kemal Bey hakkında bilgi de verilmiştir. Kemal Bey'in oldukça iyi eğitilmiş, iyi giyimli, akıllı, hoş biri olduğu vurgulanmış, Fransızca'yı oldukça akıcı konuştuğu, İngilizceyi de anladığı fakat konuşamadığının sanıldığı aktarılmıştır.

⁹⁶ Fahrettin Altay Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, *Çanakkale Hatıraları 2.Cilt*, 28.

⁹⁷ 3'üncü Kolordu/Kuzey Grup Komutanlığı Kurmay Başkanı.

⁹⁸ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 2, 265-267.

ile 14'üncü Alay 2'nci Tabur Tabibi Yüzbaşı Arif Hikmet Bey'dir. Cephe hattı boyunca yaklaşık 1000'er metrelik bölümlere ayrılmıştır. Ayrılan dört bölümde taraflar 200'er kişi çalıştırmıştır. Defin müfrezeleri yanlarında sadece matara, sedye, kazma ve kürek taşımıştır. Defnedilecek şehitler için cephe gerisinde bir gece önceden mezar yerleri hazırlanmıştır. Mevzülerinde bulunan askerlerin ani bir baskına karşı hazırlıklı olması emredilmiştir. Defin müfrezelerinde çalışacak askerlerin “çevik, gürbüz, açık gözlü”ler arasından seçilmesi ve hatta tümen komutanlarının bu askerleri teftiş etmesi istenmiştir.⁹⁹ Askerlerin nasıl özenle seçildiği Fahrettin Bey'in hatıralarında da belirtilmiştir; “...hepsi pehlivan gibi olan bu delikanlılara yeni elbiseler giydirilmiştir.”¹⁰⁰ Hatlar arasında kalan silahlar, mekanizmaları çıkarıldıktan sonra sahiplerine teslim edilmiştir. Taraflar defin alanlarında kendilerine ait silahları -karşı tarafa gösterdikten sonra- alabilmiştir. Defin işlemleri devam ettiği sürece siper, avcı hatlarında, hendeklerde, top mevzülerinde herhangi bir tahkimat, kazı, tadilat yapılmamıştır. Ateşkes sürecinde her iki taraf da Kabatepe bölgesinde uçuş faaliyeti gerçekleştirmemiştir.

Ateşkes boyunca taraflar çalışacakları hatları belirledikten sonra teskereciler ve sıhhiyeciler -varsa- yaralıları taşımış ve ölülerini gömmüşlerdir. Her iki taraftan da subaylar defin müfrezelerine er kılığında katılarak düşman hatlarını tetkik etmiştir. Anzaklar defin işlemlerinde din adamlarını hazır bulundurmuş lakin Türk tarafı tabur imamı bulundurmamıştır.¹⁰¹ Ateşkes esnasında iki yaralı er kurtarılmış, 2.981 şehit defnedilmiştir.¹⁰²

24 Mayıs tarihli ateşkese dair Korgeneral Birdwood tarafından İngiliz Genel Karargâhına sunulan rapora göre; öğlene kadar sınırlar belirlenmiş öğleden sonra defin müfrezeleri çalışmaya başlamıştır; Korku Deresi membaındaki keskin nişancılar 7:45'e dek ateşe devam etmiş ve iki zayiata neden olmuşlardır; makul bir tahmin olarak hatlar arasında kalanlar 3000 kadardır, iki yaralı Türk bulunup, nakledilmiştir; defin birlikleri arasında ihtilaf yaşanmamış ve çok hassas bir operasyon Türk subaylarının doğru tutumu ile kolaylıkla sonlanmıştır.¹⁰³

Ateşkes günü birbirlerinden metrelerle ayrılan hatlarda bir aydır muharebe eden istilacı kuvvetler ile vatanını savunan Türkler bir araya gelmiş, sohbet etmiş, para, sigara¹⁰⁴, anı eşya paylaşmış, ayrılırken birbirleriyle tokalaşmış ve bir nebze de olsun birbirlerini tanıma imkânı bulmuşlardır.¹⁰⁵ 19 Mayıs Taarruzundan sonra Anzakların, Türklerle ilgili bilgilendirmelerindeki çarpıklığı anladıkları görülmektedir. Bu görüşme deneyimi, onlara Türkleri, kendi gözleriyle tanıma imkânı vermiştir. Türklerin cılız bir örtme ateşi altında, önlerinde düşen silah arkadaşlarını görmelerine rağmen, subaylarının ardından müteakip hücum denemelerinde gösterdikleri cesaret

⁹⁹ Fahrettin Altay, “Çanakkale Muharebeleri Hatıraları”, *Çanakkale Hatıraları*, 2. Cilt, s. 29.

¹⁰⁰ Atase Arşivi BDH Kls.5384, Dos.H6, Fih.1-3

¹⁰¹ *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt 2, s. 309. Kaynakta 48'inci Alay Kumandanı imzalı belgede geçen ifade tam olarak şöyledir; “... şehitlerimizin defin esnasında tabur imamı ile Alay müftülerinin bulunması icab ettiği düşünülmeyle emirde bu husûsa dâir gerekli açıklama yapılmadığından hiçbir kıta tarafından imam bulundurulmamıştır.”

¹⁰² Mesut Uyar, “Who Called for a Ceasefire”, *War Time-Official Magazine of The Australian War Memorial*, Sayı 74 (2016): 59.

¹⁰³ The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915.

¹⁰⁴ “Her Anzak'a 2 paket sigara verilmişti, biri kendi için diğeri Türklere verilmek üzere” Peter Hart, *Gallipoli* (Great Britain: Profile Books, 2011): 194.

¹⁰⁵ Fahrettin Altay, “Çanakkale Muharebeleri Hatıraları”, *Çanakkale Hatıraları*, 2. Cilt, 30-31.

ve yiğitlik, düşmanları nazarında takdire şayandır. Bu tarihten sonra Türkler Anzak askerlerince cesur, mert gibi sıfatlarla tanımlanmaya başlanmıştır;

“O sabahtan sonra çıkarmadan beri Türklere karşı taşıdıkları azgın nefret kayboldu. O zamana kadar, o (Türk) Kılıçbayır'ında, Quinn'de, Kanlısirt Platosu'nda ölümcül ateşle saldıran, hatları kırıp geçen görünmez bir düşmandı. Ama 19 Mayıs'ta sonunda misilleme yapmak mümkün oldu. Cesur ama başarısız taarruzlara verilen ceza tüm öfkeyi aldı. Dahası mermilerinin yakın mesafeden açtığı yaraların tüyler ürpertici mahiyetini görünce, birlikler kendi askerlerinin patlayıcı mermilerle yaralandığına inanmaya önceden olduğu kadar hazır değillerdi. Türkler takdire şayan bir erkeklik sergilemişti.”¹⁰⁶

Anzakların, Türklere karşı hissettikleri nefret saygıya dönmüştür. Anzaklar Mısır'da öğrendikleri “Abdul” gibi takma adlarla seslendikleri Türklere, bugünden sonra, onlarda Mehmetçik'e eşdeğer “Johnny Türk” diyeceklerdir.¹⁰⁷ Türkler ise bugünden sonra, karşısındaki Anzakları İngiliz politikasının kurbanları olarak görmeye başlamıştır.¹⁰⁸ Tarafların muharebeler sırasında ve sonrasında birbirlerine geliştirdikleri sempatinin tohumları, müzakereleri yöneten Yarbay Fahrettin Bey'in anılarına göre, o gün atılmıştır;

“Onlar da bizim askerlerimizin tavır ve hareketlerinden hoşlandıklarını her vesile ile gösteriyorlardı. Birbirlerinin canlarına kasteden bu iki taraf düşman askerleri arasında az zamanda bir sempati hasıl olmuştu. Elbiselerinden kopardıkları düğmeleri bizim askerlere bir hatıra olarak veriyorlar bunun karşılığında da kendileri için bir harp hatırası istiyorlardı. O vakit bizim elbiselerin düğmeleri gizli olduğu için bir şeyler araştırmışlar, ufak para gibi hatıralar elden ele geçmişti. Bir yandan da birbirlerine çikolata, şeker ikram edip işaretle konuşmaya başlamışlardı. Ateşkes komisyonu bu gibi “dostlukları” yasaklamak için çalışıyor idiye de komisyon gözcüleri grupların yanlarından ayrılınca dostluk gösterileri devam edip gidiyordu...Vakit geçtikçe ortalık bir seryan yeri halini almaya başladı, meydanda çalışanlar birbirlerini kucaklayacak kadar dostluğu ileriye götürdüler.”¹⁰⁹

19 Mayıs Taarruzundan sonra Arıburnu'ndaki Anzak savunmasının güçlü bir topçu desteği ve harcanacak bolca mühimmat olmadan delinemeyeceği anlaşılmıştır. Hakîm tepelere yerleşmiş Türk hatlarının savunmasının Anzakların geçemeyeceği kadar güçlü olduğu da idrak edildiğinden Arıburnu'nda 19'uncu ve 16'ncı Tümenler bırakılarak 2'nci ve 5'inci Tümen'ler bu cepheden çekilmiştir.

19 Mayıs Türk Taarruzu, çıkarmayı takip eden ilk haftada henüz Anzak kuvvetleri çıkarma yaptıkları arazide güçlü bir tahkimat oluşturamamışken iki defa denenmiş ve başarısız olmuş bir harekât planının, üçüncü defa icra edilme çabasıdır. İstanbul'dan büyük umutlarla gönderilmiş 2'nci Tümen bu taarruzda büyük zayıf vermiştir. Bu taarruzda taraflar güçlerinin birbirine denk

¹⁰⁶ C. Bean, *The Story of Anzac, Vol II*, 162.

¹⁰⁷ “Abdul” gibi isimler takılan Türk askerinin barbar, vahşi, acımasız olduğuna dair imaj Müttefiklerin basını tarafından çizilmişti. Muharebeler uzadıkça müttefik ordularında savaşılan askerlerin, Türk askerine dair kendilerine anlatılanları sorgulamaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu konuda bakınız; Burhan Sayılır, “Çanakkale Savaşları'nda Yer Alan İtilâf Askerlerinin Dini-Etnik Yapısı ve Sahip Oldukları Türk İmajı”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 18 (2015).

¹⁰⁸ Mesut Uyar, “Who Called for a Ceasefire”, 59.

¹⁰⁹ Fahrettin Altay, “Çanakkale Muharebeleri Hatıraları”, *Çanakkale Hatıraları*, 2. Cilt, 30-31.

olduğunu anladığından, müttefiklerin yarımadaadaki kuvvetlerini neredeyse iki katına çıkararak Ağustos Taarruzu'na dek, bölgede mahdut hedefli hücumlar dışında büyük çaplı çatışmalar yaşanmamıştır.

SONUÇ

19 Mayıs Türk Taarruzu, verilen zayıfın çokluğu bakımından Çanakkale Muharebeleri'nin en acı günlerinden olmakla beraber Arıburnu Cephesi'nde muharebe eden Anzak askerleri ile Türk askerlerine birbirlerini tanıma fırsatı vermiştir. Anzaklar, Türk askerinin taarruzda gösterdiği cesarete hayran olmuş, müttefik karar vericilerin propagandalarındaki Türk imajının gerçek olmadığını anlamıştır. Türk tarafı bu kara günde verdiği şehitlerini hiç unutmadığı gibi, hafızasında kin ve nefreti tutmayı seçmemiş; bu büyük acılardan ve kayıplardan çıkarılacak derslerle gelecek nesillerde hep dostluk ve barış duygularını yeşertmeyi bilmiştir. İşte Çanakkale bu sebeplerle, aradan geçen bir asır içinde milletlerin hafızasında ortak acılardan doğan kardeşliğin ve hepimizin hayali olan barışın da sembolü olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Genelkurmay Atase Birinci Dünya Harbi Kataloğu

The National Archives, WO 158-921 Correspondence Relating to Armistice Kaba Tepe Area 24th May 1915.

Kitaplar

Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 1, Editör Barış Borlat, Ankara: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020.

Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu, Cilt 2, Editör Barış Borlat, Ankara: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020.

Aspinall-Oglander, Br-General C. F., *Military Operations Gallipoli*, Volume II, London: William Heinemann, 1932.

Bean, C. E. W., *The Story of Anzac*, Vol II, Queensland: University of Queensland Press, 1981.

Bean, C. E. W., *Gallipoli Mission*, Canberra: Australian War Memorial, 1952.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2012.

Çanakkale-Ariburnu Savaşları ve 27. Alay, *Çanakkale Hatıraları 1.Cilt*, Yay.Haz. Metin Martı, İstanbul: Arma Yayınları, 2005.

Dardanelles Commission, First Report: Presented to Parliament by Command of His Majesty, London: Published By His Majesty's Stationary Office, 1917.

Fahrettin Altay Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, *Çanakkale Hatıraları 2.Cilt*, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul: Arma Yayınları, 2002.

Field Marshall Lord Birdwood, *Khaki and Gown*, Great Britain: Ward, Lock & Co., Limited, 1942.

Gilbert, Martin, *Churchill*, Çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Hamilton, Ian, *Gallipoli Diary*, Vol I, London: Edward Arnold, 1920.

Hart, Peter, *Gallipoli*, Great Britain: Profile Books, 2011.

Rhodes, James Robert, *Gallipoli*, Kent: Pimlico, 1999.

MacMunn, Sir George, *Behind The Scenes In Many Wars*, London: John Murray, 1930.

Mons, Anzac and Kut By an MP Aubrey Herbert, Ed. By Edward Melotte, Great Britain: Pen&Sword Military, 2009.

Sanders, Liman von, *Five Years in Turkey*, Annapolis: The Williams & Wilkins Company, 1928.

Sayılır, Burhan, *Çanakkale Savaşı'nda Psikolojik Harekat Faaliyetleri ve Koşullar, Aileni Özlemedin mi?*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2014.

Makaleler

Sayılır, Burhan, “Çanakkale Savaşları'nda Yer Alan İtilâf Askerlerinin Dini-Etnik Yapısı ve Sahip Oldukları Türk İmajı”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 18, 2015.

Uyar, Mesut, “Who Called for a Ceasefire”, *War Time Official Magazine of The Australian War Memorial*, Sayı 74, 2016.